

INLEIDING DEFINITIES VRIJHEIDSBEPERKENDE MAATREGELEN

De zorg- en hulpverlening wil maximaal inzetten op het ondersteunen en begeleiden van zorggebruikers naar herstel. In alle vormen van samenleving, zeker in een residentiële context, zijn evenwel ook regels en afspraken nodig. Die afspraken en regels brengen – soms ernstige – beperkingen van de individuele vrijheden met zich mee.

Vrijheidsbeperkende maatregelen bestaan in verschillende gradaties: ze gaan van afdelingsafspraken over beperkingen in contact met de buitenwereld tot vrijheidsberoving (= het ontnemen van de vrijheid om te bewegen) als uitzonderlijke maatregel.

Alle vrijheidsbeperkende maatregelen beïnvloeden de kwaliteit van leven van diegene op wie ze worden toegepast. Vrijheidsberovende maatregelen hebben een grote impact op zorggebruikers, en houden ook risico's in voor de betrokken medewerkers, die bovendien gevolgen kunnen ervaren bij het uitvoeren van dergelijke handelingen. Er bestaat een grote maatschappelijke bekommernis rond dit thema.

In sommige gevallen is het echter noodzakelijk om vrijheidsberovende maatregelen toe te passen om de veiligheid van het personeel en de zorggebruikers te garanderen. Deze maatregelen dienen dan te worden uitgevoerd binnen een globale visie van zorg.

De onderstaande definities zijn geldig voor de volledige geestelijke gezondheidssector, onafhankelijk van de leeftijd.

Vrijheidsbeperkende maatregelen: afdelingsregels en -afspraken

Afdelingsregels en -afspraken hebben als doel een stabiel en veilig afdelingsklimaat te creëren. Ze zijn gekoppeld aan specifieke populaties van zorggebruikers (*bv. kinderpsychiatrische afdelingen, verslavingsproblematieken, gerontopsychiatrie*) en kunnen een therapeutische en/of pedagogische functie krijgen.

Regels die een vrijheidsbeperking inhouden, dienen steeds gestaafd te worden aan hun nut en noodzaak, vanuit een therapeutisch kader, pedagogisch kader, het creëren van een gunstig behandel- en leefklimaat of vanuit veiligheidsoverwegingen. Het beperken van de vrijheid moet tot een noodzakelijk minimum worden herleid. Essentieel hierbij is een open cultuur waarbij betrokkenheid van de zorggebruiker en diens context centraal staat en diverse maatregelen worden ingezet om conflicten te vermijden en agressie tegen te gaan.

Vrijheidsberovende maatregelen: zo min mogelijk en zo kort mogelijk

Vanuit internationaal oogpunt is het essentieel om vrijheidsberovende maatregelen zo min mogelijk en zo kort mogelijk te hanteren. Het beroven van de vrijheid om te bewegen, mag enkel als laatste noodmaatregel toegepast worden, nl. enkel bij acuut en ernstig gevaar voor de zorggebruiker zelf of voor anderen en als er geen alternatieven overblijven. Het dient ook te gebeuren binnen een juridisch en zorghetisch kader, met continue kritische evaluatie door alle betrokkenen. Deze strategieën dienen te worden toegepast binnen een breed preventiebeleid. Een goed preventiebeleid is een zaak van verschillende disciplines en een gedeelde verantwoordelijkheid.

Definities

1. Dwang

Er is sprake van **dwang** wanneer iemand tegen zijn wil wordt genoodzaakt iets te doen of te laten.

- **Dwangbehandeling** is een behandeling die wordt toegepast op (1) een persoon die in staat is zijn toestemming te geven, maar dit weigert, of op (2) een persoon die niet in staat is toe te stemmen, maar zich tegen de behandeling verzet.
- **Dwangmedicatie** is het toedienen van medicatie (bv. kalmeringsmiddelen) aan (1) een persoon die in staat is zijn toestemming te geven, maar dit weigert, of aan (2) een persoon die niet in staat is toe te stemmen, maar zich tegen het toedienen van de medicatie verzet.

2. Vrijheidsbeperkende maatregelen

Vrijheidsbeperkende maatregelen zijn alle maatregelen die een beperking van keuzevrijheid en/of de bewegingsvrijheid en/of contact met de buitenwereld van de zorggebruiker inhouden.

3. Vrijheidsberovende maatregelen

Vrijheidsberovende maatregelen zijn alle maatregelen die een beperking van de bewegingsvrijheid van de zorggebruiker inhouden.

4. Toestemming

- **Eigen vraag:** het initiatief voor het nemen van een vrijheidsbeperkende maatregel gaat uit van de zorggebruiker.
- **Toestemming:** het initiatief voor het nemen van een vrijheidsbeperkende maatregel gaat uit van de hulpverlener en de zorggebruiker stemt hiermee in.
- **Verzet:** Het initiatief voor het nemen van een vrijheidsbeperkende maatregel gaat uit van de hulpverlener, maar de zorggebruiker geeft geen toestemming of verzet zich merkbaar (verbaal en/of fysiek) tegen de interventie.
- **Zorggebruiker kan geen toestemming geven en kan zich ook niet verzetten.**

5. Afzondering

Afzondering is het verblijf van een zorggebruiker in een daartoe speciaal voorziene individuele afzonderingskamer, hetzij in een andere individuele ruimte, welke de zorggebruiker niet zelfstandig kan verlaten.

6. Fixatie

Fixatie is elke handeling of elk gebruik van materiaal of medicatie die de bewegingsvrijheid van een persoon beperkt, verhindert of belemmert, waarbij de persoon niet zelfstandig zijn bewegingsvrijheid kan herwinnen. Fixatie kan op drie wijzen worden toegepast:

- **Fysieke interventie:** fixatie door middel van een interventie waarbij de zorggebruiker door één of meerdere hulpverleners op een fysieke wijze vastgehouden of geïmmobiliseerd wordt of waarbij de zorggebruiker op een fysiek gecontroleerde wijze verplaatst wordt of zich laat verplaatsen.
- **Mechanische fixatie:** fixatie door middel van het aanwenden van mechanische hulpmiddelen bevestigd aan of in de directe omgeving van de zorggebruiker, welke niet zelfstandig door de zorggebruiker kunnen verwijderd worden. Ergonomische hulpmiddelen bevestigd aan of in de directe omgeving van de zorggebruiker, en die niet zelfstandig door de zorggebruiker kunnen verwijderd worden, worden niet beschouwd als mechanische fixatie tenzij deze hulpmiddelen buiten hun oorspronkelijke doelstelling gebruikt worden.

- **Medicamenteuze fixatie:** fixatie door middel van het acuut en chronisch gebruik van medicatie

7. Afzonderingskamer

Een **afzonderingskamer** is een specifiek veilig ingerichte, hoog beveiligde ruimte, welke de zorggebruiker niet zelfstandig kan verlaten.